ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES VOLUME 2 | ISSUE 5 | 2021
ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-01020

ЕРЛАРНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШГА ОИД ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРНИНГ ТАКОМИЛЛАШУВИ

Р. Икрамов
Чирчиқ давлат педагогика институти

Ш. Бобоқулов
Чирчиқ давлат педагогика институти

АННОТАЦИЯ

Ер ноёб табиий ресурс бўлиб, ҳудуддаги экологик, ижтимоий, иқтисодий, демографик вазият, таъбир жоиз бўлса, сиёсий барқарорлик ҳам кўп жиҳатдан унинг ҳолатига, ундан оқилона ва самарали фойдаланиш даражасига бевосита боғлиқ. Чунки, аҳоли сони мунтазам ошиб бораётган ва унга қарши ўлароқ, унумдор ерлар миқдори секин-асталик билан камайиб бораётган бир шароитда мавжуд унумдор ер захираларидан оқилона ва самарали фойдаланиш ҳамда уни муҳофаза қилиш чораларини кўриб бориш долзарб муаммо, давлат экологик сиёсатидаги марказий масалалардан бўлиб қолмоқда. Зеро, ер экологик тизимнинг таркибий қисми сифатида атроф табиий муҳит барқарорлигини таъминлаш, давлат суверенитети ва иқтисодиётининг моддий асосларини мустаҳкамлашда муҳим аҳамиятга эгадир.

Калит сўзлар: ҳуқуқ, ер ресурслари, таълим, қонун, экология.

IMPROVEMENT OF LEGAL FUNDAMENTALS FOR LAND PROTECTION

ABSTRACT

Land is a unique natural resource, and the ecological, social, economic, demographic situation in the region, so to speak, political stability also depends in many respects on its condition, the level of its rational and efficient use. This is due to the fact that in a situation where the population is constantly growing and, conversely, the amount of fertile land is gradually declining, the rational and effective use of existing fertile land resources and measures to protect it remain a central issue in state environmental policy. Indeed, land as an integral part of the ecological system plays an important role in ensuring the sustainability of the environment, strengthening the material foundations of state sovereignty and economy.

Keywords: law, land resources, education, law, ecology.

ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-01020

КИРИШ

Шу маънода ер ресурсларини муҳофаза қилиш, ва улардан оқилона фойдаланиш, ер мулкдорлари, эгалари, ердан фойдаланувчиларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш чора-тадбирлари тизимини яратиш, бу соҳада қонун устуворлигига эришиш жамиятнинг муҳим ижтимоий иқтисодий ва сиёсий аҳамиятга молик вазифаларидан биридир. Зеро, давлатнинг иқтисодий салоҳияти, жамиятнинг моддий негизи ва фуқароларнинг фаровонлиги кўп жиҳатдан табиатнинг бебаҳо бойлиги ҳисобланган ерга нисбатан қонунийликни таъминлаш, ердан қонун талаблари асосида фойдаланиш, ер қонунчилигини бузилишига йўл қўймаслик, ер муносабатлари соҳасида ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш каби вазифаларни ҳал қилишга боғлиқ бўлади. Ҳозирги даврда мамлакатимизда иқтисодий ислоҳатлар амалга оширилаётган шароитда ер ресурсларини ҳуқуқий муҳофаза қилиш ва ундан оқилона фойдаланишни таъминлашга алоҳида эътибор берилмоқда. Бу борада бир қатор қонунчилик ҳужжатлари ҳамда дастурий ҳужжатлар қабул қилинаётганлиги ҳам бежиз эмас.

Шуни таъкидлаш жоизки, кейинги йилларда республикада ерлардан оқилона ва самарали фойдаланишни ташкил этишда соҳадаги муносабатларни комплекс тартибга солишга йўналтирилган бир қатор чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Аммо, шу билан бир қаторда таъкидлаш лозимки, бугунги кунда ердан фойдаланиш ва муҳофаза қилишни ҳуқуқий тартибга солишга қаратилган қонун ҳужжатлари ҳолати ҳам амалиёт талаблари даражасида эмас.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Ердан оқилона фойдаланиш бўйича етарли даражада тизимли ишлар амалга оширилмаяпти, қишлоқ аҳоли пунктларида ва маҳаллаларда, айниқса, олис ҳудудларда ерлардан фойдаланиш ҳолатини мунтазам мониторинг қилиш ишлари етарли даражада эмас.

Бугунги кунда, республикамиз учун ўта долзарб аҳамиятга эга бўлган суғориладиган ерлар 4,3 миллион гектарни, ёки мамлакат умумий майдонининг 9,6 фоизини ташкил этиб, уларда барча қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг 95 фоиздан ортиғи етиштирилади.

Бизнинг фикримизча, давлат бошқарувида ердан оқилона фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш, картография ва геодезия фаолияти бўйича ягона давлат сиёсати амалга оширилишини таъминлаш, ердан оқилона фойдаланиш

ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-01020

ва уни муҳофаза қилиш устидан тизимли давлат назоратини ҳамда қонун ҳужжатларига сўзсиз риоя этилиши бўйича давлат геодезия назоратини амалга ошириш, тупроқ унумдорлигини ошириш, ерлардан оқилона фойдаланиш ва уни муҳофаза қилиш бўйича давлат дастурларини ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш, ер тузиш, ердан фойдаланиш, тупроқ унумдорлигини ошириш соҳаларида давлат сиёсатининг асосий йўналишлари бўйича таклифлар тайёрлаш, ер ресурсларидан фойдаланиш ҳамда ердан фойдаланиш истиқболини ва схемаларини прогнозлаштириш ва режалаштириш каби муаммолар ўта долзарб масалалардан ҳисобланади.

Ерга нисбатан хусусий мулкчилик асосларини белгилаб бериш, фуқароларнинг ердан фойдаланиш билан боғлиқ ҳуқуқларини янада такомиллаштириш, ер унумдорлигини ошириш, тупроқни муҳофаза қилиш билан боғлиқ ҳуқуқий нормаларни ишлаб чиқиш ҳамда ривожлантириш ҳам бугунги кунда долзарб масалалардан бири бўлиб қолмоқда. Демак, республикамизда фуқароларнинг моддий, маданий эҳтиёжларини таъминлашда алоҳида аҳамиятга молик бўлган ердан фойдаланиш ва муҳофаза қилишни ҳуқуқий тартибга солиш соҳасидаги қонунчиликнинг такомиллашиб бориши ҳозирги куннинг энг долзарб муаммоларидан бири ҳисобланади.

Истиқлол шарофати билан ўтган йиллар мобайнида мамлакатимизда барча соҳалар сингари ер муносабатларини тартибга солишга қаратилган барқарор ҳуқуқий асослар шакллантирилди. Мустақиллик йилларида ердан фойдаланиш ва муҳофаза қилишга оид қонунчилик асосларини шакллантириш давлат экологик сиёсатида марказий масалалардан бири сифатида баҳоланиши, аввалambор, ернинг ноёб табиий ресурс сифатидаги муҳим экологик, ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий аҳамияти билан, шунингдек, ернинг экологик тизимнинг таркибий қисми сифатида атроф табиий муҳит барқарорлигини таъминлаш, давлат суверенитети ва иқтисодиётнинг моддий асосларини мустаҳкамлашдаги ўрни билан белгиланади.

Давлатимизнинг мустақилликка эришиши, ижтимой-иқтисодий тараққиётда бозор йўналишини танланиши, ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, ҳуқуқий ислоҳатларнинг амалга оширилиши самараси ўлароқ 1998 йил 30 апрелда ер бойликларидан фойдаланиш ва уни муҳофазасининг ҳуқуқий асоси сифатида Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси қабул қилинди. Ушбу меъёрий ҳужжат бугунги кунда мамлакатимизда амалга оширилаётган ислоҳатларнинг стратегик мақсади ҳисобланган демократик ҳуқуқий давлат барпо этиш, фуқаролик жамиятини шакллантириш, бозор иқтисодиёти муно-

ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-01020

сабатларини жорий этиш талаблари ва шарт-шароитларига мос равишда ишлаб чиқилган.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Шу ўринда, мустақиллик йилларида ердан фойдаланиш ва муҳофаза қилишга оид қонунчиликнинг ривожланиши қандай тарихий-ижтимоий омиллар билан асосланди, соҳада янгича қонунчиликнинг шаклланишига туртки бўлган зарурият тўғрисида ҳам тўхталиб ўтиш мақсадга мувофиқ. Бизнингча, мустақилликка эришганимиздан сўнг мамлакатимизда ер қонунчилигининг ривожланишига туртки бўлган, бундай заруриятни келтириб чиқарган энг асосий объектив омиллар сифатида қуйидагиларни кўрсатиб ўтишимиз мумкин:

Биринчидан, мамлакатда режали иқтисодиётга асосланган маъмурий-буйруқбозлик тизимидан рақобатга асосланган эркин бозор муносабатларини эътироф этувчи бозор иқтисодиётига ўтилганлиги ва шунга асосан иқтисодиётда таркибий ўзгаришларнинг рўй берганлиги, шу жумладан, мулк шаклларининг кенгайганлиги ва ер мулкчилигининг ва ундан фойдаланиш ҳуқуқи турларининг ўзгарганлиги;

Иккинчидан, ижтимоий-иқтисодий муносабатлар ривожланиши сари, мамлакатимизда қишлоқ хўжалигида ердан фойдаланувчи асосий субъект сифатида фермер хўжаликларининг ҳуқуқий мақомини белгилаш ва уларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлашга қаратилган кенг қамровли аграр ислоҳотларнинг олиб борилганлиги;

Учинчидан, амалда бўлган ер қонунчилигининг изчил ва тўхтовсиз ривожланиб бораётган бозор иқтисодиёти талабларига жавоб бера олмай қолганлиги, шунингдек, ер-ҳуқуқий ислоҳотлар, ер соҳасидаги давлат бошқарувининг ўзгариши муносабати билан соҳада олиб борилаётган ислоҳотларни ҳуқуқий таъминлаш заруриятининг туғилганлиги.

Ушбу ижтимоий-ҳуқуқий объектив омиллар таъсирида мустақиллик йилларида Ўзбекистонда ер ресурсларидан оқилона фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилишни тартибга солувчи бир қатор норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди. Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг Ер, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги, Фуқаролик, Жиноят, Солиқ, Меҳнат, Шаҳарсозлик кодекслари, “Давлат ер кадастри тўғрисида”, “Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида”, “Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар тўғрисида”, “Ўсимлик дунёсини муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш тўғрисида”, “Ер ости

ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-01020

бойликлари тўғрисида”, “Ўрмон тўғрисида”ги қонунлари ерларни муҳофаза қилиш ва улардан оқилона фойдаланиш билан боғлиқ масалаларни тартибга солишга қаратилган.

Айни дамда биз ер соҳасидаги қонун ҳужжатлари нормаларини такомиллаштириш истиқболларига оид бир неча устувор йўналишларни ажратиб кўрсатиш мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблаймиз:

Биринчидан, ер қонунчилигининг ерларнинг ҳуқуқий муҳофазасига оид нормаларини ўрганиш асосида уларнинг асосан ерларнинг деградация ва бошқа зарарли таъсирлардан муҳофаза қилиш ҳамда салбий хўжалик таъсирига учраган ерларни қайта тиклашга қаратилганлигини кузатишимиз мумкин. Ваҳоланки, унда инсонлар фаолияти натижасида салбий таъсирга учрамаган ерларнинг, айниқса, табиий кучлар (тошқин, чўлланиш ва б.қ.) салбий таъсири остида бўлган ерларнинг унумдорлигини ошириш масалалари тартибга солинмаган. Ушбу камчиликни бартараф этиш мақсадида Ер кодексида мазкур масалаларга бағишланган ҳамда уларнинг ўзига хос хусусиятларини акс эттирувчи алоҳида модда киритилиши мақсадга мувофиқ.

Иккинчидан, ҳозирги кунда ерларнинг хусусийлаштирилиши, ер ипотекаси борасида сезиларли ишлар амалга оширилаётганлигини ҳисобга олган ҳолда, шундай муносабатлар объекти бўлган ер участкаларини ҳуқуқий муҳофаза қилиш чораларини ҳам қонунчиликда мустаҳкамлаш зарурияти туғилмоқда. Шунингдек, ер билан боғлиқ шартномаларни тузиш, уларни амалга ошириш, улар билан боғлиқ юридик оқибатларнинг келиб чиқишига оид юридик нормаларнинг такомиллаштириш мақсадга мувофиқ.

Учинчидан, тупроқнинг ернинг унумдор қатлами ва умуман қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етказиб берувчи асосий органик моддаларни сақловчиси эканлигини ҳисобга олган ҳолда Ер кодексида тупроқ унумдорлигини сақлаш ва оширишга бағишланган алоҳида боб киритилиши мақсадга мувофиқ. Тупроқ унумдорлигини таъминлашнинг асосий йўналишлари, тупроқ унумдорлигини таъминлаш соҳасида давлат ва ҳудудий дастурлар, тупроқ унумдорлигини таъминлаш устидан назорат, тупроқ унумдорлигини меъёрлаш, тупроқ ва агрокимё хизматини кўрсатиш, тупроқ унумдорлигини таъминлаш соҳасидаги фаолиятни молиялаш, тупроқ унумдор қатламини сидириб олиш ва сақлаш каби масалаларни тартибга солиш зарур.

Тўртинчидан, ерларни муҳофаза қилишнинг муҳим тадбирларидан бири ерларни рекультивация қилиш бўлиб, унинг ҳуқуқий ифодаси ер қонунчилигида ўз аксини топиши лозим. Шунга мувофиқ, Ер кодексининг

ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-01020

ерларни муҳофаза қилишга оид 11-бобида ерларни рекультивация қилиш билан боғлиқ муносабатларни тартибга солувчи махсус модда киритиш зарур. Унда, фойдаланиш учун ёки ижарага берилган қишлоқ хўжалиги ерлари ёхуд ўрмон фонди ерларида фойдали қазилмалар конларида қазиб олиш, геологик қидирув ҳамда бошқа ишларни амалга оширувчи ташкилотлар бу ерларда кўрсатилган ишлар якунига етгач, ерларни қишлоқ ҳамда ўрмон хўжалигида фойдаланиш учун яроқли ҳолатга келтириш бўйича ўз ҳисобларидан рекультивация қилиш мажбуриятини белгилаш мақсадга мувофиқ.

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтганда, Ернинг ҳар қаричи — олтинга тенг. Инсон яшаши, ризқ топиши, фаровон турмуш кечириши учун ундан унумли фойдаланмоғи лозим. Бунинг натижаси эса инсон учун ҳам, халқ ва давлат учун ҳам катта манфаат келтиради.

Аммо бугун айрим холларда ерларни ўзбошимчалик билан эгаллаб олиш, улардан самарасиз фойдаланиш, ер майдонларининг аниқ ҳисоби юритилмаслиги сабаб ерларни ажратишда коррупция ҳоллари учраб турибди. Оммавий ахборот воситаларида, айниқса, ижтимоий тармоқларда эълон қилинаётган кўплаб мақолаларда аҳоли айнан соҳадаги қонунбузарликлардан норози экани, ерлардан оқилона фойдаланмаслик ҳолатлари бугун ечимини кутаётган долзарб масалага айланди.

Мамлакатимизда аҳоли сонининг йилдан-йилга ўсиб бораётгани сабаб уларни етарли ва сифатли озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлашга эхтиёж йил сайин ортиб бормоқда. Бунда эса мавжуд ўзгармас бойлигимиз бўлган ердан унумли ва оқилона фойдаланишга эришиш устувор масала бўлиб қолмоқда.

REFERENCES

1. Конституциявий ҳуқуқ. Дарслик. // Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси. 2014. Б.217.
2. 2014 йил 16 апрелда Ўзбекистон Республикаси Конституцияси 32-моддасига “...давлат органларининг фаолияти устидан жамоатчилик назоратини ривожлантириш ва такомиллаштириш йўли...” тўғрисида қўшимча киритилди. Қаранг: ЎзР 16.04.2014 й. ЎРҚ-366-сон Қонуни таҳриридаги қисм.
3. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 13.04.2018 й., 03/18/474/1062-сон.

ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-01020

4. Сафаров Д.И., Рузиев З.Р. Сравнительно-правовой анализ полномочия органов самоуправления в сфере охраны окружающей среды в зарубежных странах // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. 2016;
5. Конституциявий ҳуқуқ. Дарслик. // Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси. 2014. Б.219
6. Тюльпанов Ф.М. Экологическое право. Учебник. –М.:ЮСТИЦИЯ. 2018. С.84.
7. Локк Дж.Избранные философские произведения. В 2 томах. Т.2. – М.,1960. С.50.
8. Морозова Л.А. Теория государства и права. Учебник. 6-издание // М.: НОРМА ИНФРА-М. 2017. С.444.
9. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 13.04.2018 й., 03/18/474/1062-сон.
10. Ўзбекистон Республикаси ҚҲТ, 2014 й., 43-сон, 530-модда.
11. Aktamovich, I. R., & Ziyadillayevich, I. A. (2020). Historical and Theoretical Roots of Establishing a Democratic Law in Uzbekistan. EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR), 6(10), 507-510.
12. Ikramov, R. (2020). Constitutional and Legal Framework for Environmental Human Rights. The scientific heritage, 4(54), 6-12.
13. Ikramov, R., & Bekmirzayev, N. (2020). Yurist nutqi madaniyati. Toshkent: Akademnashr.
14. Ikramov, R., & Bekmirzayev, N. (2020). "Avesto"da ayol va oila huquqlari talqini. Til va adabiyot ta'limi, (6), 26-27. ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES VOLUME 1 | ISSUE 4 | 2020 ISSN: 2181-1385 Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2020: 4.804 Academic Research, Uzbekistan 309 www.ares.uz
15. Икрамов, Р. (2020). Воспитание гармонично развитого поколения является приоритетом государственной молодежной политики. Вестник науки и образования, 14(92), 88-90.
16. Икрамов, Р. А. (2020). Теоретико-правовые проблемы экологических интересов человека. Universum: экономика и юриспруденция, 12(76).
17. Третьякова А.А.Экологические права граждан: основы правового регулирования на общеевропейском и национальном уровнях в государствах – членах европейского союза. // В кн.: Экологическое право России на рубеже XXI веке. – М.: ЗЕРЦАЛО. 2000. С.153.